

PRAŽSKÉ JARO A SRPNOVÁ OKUPACE V PARDUBICKÉM OKRESE: POLITICKÝ VÝVOJ, MÉDIA, STUDENTI¹

Veronika Trestrová

1 Úvod

Ve čtyřicetiletém období vlády komunistického režimu najdeme krátké období, kdy se československá společnost a média osvobodila od diktátu komunistické ideologie i cenzury. Bylo jím Pražské jaro 1968 – vyvrcholení postupného procesu liberalizace v šedesátých letech. Závan svobody projevu přitom nebyl cítit jen v Praze a v celostátních médiích (přičemž toto téma již bylo zpracováno v nejedné studii),² ale také v jednotlivých regionech.³ Podívejme se na východočeský okres Pardubice v tomto období, na jeho politický vývoj, média a také Vysokou školu chemicko-technologickou v Pardubicích, neboť právě mladí lidé na univerzitách se během Pražského jara výrazně aktivizovali a jejich názorovými platformami byly především studentské časopisy. Tento slibný politický vývoj ukončila intervence vojsk Varšavské smlouvy do Československa v noci z 20. na 21. srpna 1968, ne však okamžitě. Východní Čechy byly přiděleny polským jednotkám, ty také dorazily do Pardubic jako první, po nich se zde objevili také sovětsí vojáci, kteří se usadili na letišti. Následujících několik dní se stalo symbolem vlastenectví, odporu společnosti proti okupaci a svobody médií.

2 Pražské jaro v pardubickém okrese. Politický vývoj okresu na jaře roku 1968

V roce 1960 se uskutečnila územní reorganizace Československa a Pardubice přišly o sídlo kraje. Nově vzniklý Východočeský kraj byl spravován z Hradce Králové. Nový pardubický okres vznikl téměř ve stejných hranicích,

¹ Tento článek byl podpořen projektem SVV IKSŽ FSV UK 260 110.

² Bibliografii textů, které na toto téma vyšly do loňského roku, nabízí publikace BŘEŇOVÁ, Věra – ROHLÍKOVÁ, Slavěna – HOPPE, Jiří: *Pražské jaro '68. Bibliografie*. Praha 2013.

³ Například regiony měst Rakovník, České Budějovice a Kroměříž v tomto období jsou zpracovány v publikaci PECKA, Emanuel – PECKA, Jindřich – UNGR, Vladimír: *Každodennost konce 60. let: tři regionální sondy*. Praha 1992.

jaké měl před zavedením krajského zřízení v roce 1949 a vznikem Pardubického kraje.⁴

Vývoj, jímž procházelo Československo v roce 1968, se promítl i do života pardubického okresu a jeho komunistické organizace. Členské schůze KSČ, probíhající na Pardubicku v lednu a únoru 1968, ukázaly počínající názorové rozdíly. V publikaci vydané okresním výborem KSČ v osmdesátých letech, která hodnotí toto období kriticky z normalizačního pohledu, se dočteme, že tyto schůze „přivítaly, že někteří straničtí funkcionáři už nepřikrašlují stav československé společnosti a snaží se nastínit, jak těžkosti řešit. Současně však jednání komunistů varovala, aby se tzv. obrodný proces, o němž začali stále častěji mluvit hlavně novináři, nevymkl straně z rukou“.⁵ Mezi komunisty v Pardubicích na začátku roku 1968 přitom panoval názor, že se situace v republice nijak zvlášť měnit nebude. Další vývoj událostí ale toto přesvědčení vyvrátil.

V březnu 1968 se v Československu konaly okresní a městské konference KSČ. Městská konference v Pardubicích, která se konala dne 2. března 1968, již probíhala v duchu velmi bouřlivé diskuse, jedním z hlavních témat přitom byla média (tak jako na ostatních konferencích v republice), která v té době nabývala na svobodě, co se týče obsahu sdělení. Na konferenci byl také kritizován Antonín Novotný a kumulace politických funkcí. Tento problém, tedy rozdělení funkcí prezidenta a prvního tajemníka ÚV KSČ, však byl v té době již vyřešen, a to jmenováním Alexandra Dubčeka do druhé uvedené funkce 5. ledna 1968 (poté, co rozdělení funkcí odhlasoval ÚV KSČ). V zápisu z konference najdeme mnoho reformních myšlenek, které šly proti dosavadně uplatňované praxi: „není potřeba, aby pracovníci StB sledovali študáky, není potřeba, jako tomu bylo dosud, sledovat lidi – hlídkovat funkcionáře, to naše republika nepotřebuje!“⁶ Zaznělo také například odmítnutí dosavadního způsobu jednání ústředního výboru, kdy některá jednání byla tajná, a také praxe, kdy stranické orgány předem rozhodovaly o tom, kdo bude ve vedoucích funkcích v odborech a společenských organizacích. Dalším tématem konference, typickým pro Pražské jaro, byly rehabilitace v minulosti odsouzených lidí z politických důvodů. Co se týče zmiňovaného tématu médií, účastníci konference se přiklonili k názoru, že je správné, aby každý dostal možnost kritizovat a říct svůj názor. Zároveň však upozornili na to, že

⁴ PALEČEK, Jiří: *Pardubice ve 20. století*. Pardubice 2001, s. 14.

⁵ DOLEŽAL, Jan – CHARBURSKÝ, Miloš – KMONÍČEK, Josef: *Cesta k socialistické přítomnosti pardubického okresu 1945–1971*. Pardubice 1985, s. 88–89.

⁶ Státní okresní archiv (dále jen SOkA) Pardubice, fond OV KSČ Pardubice 1945–1989, kart. 174, Hodnocení činnosti ZO, při okr. odd. VB Pardubice, Městská konference KSČ v Pardubicích dne 2. března 1968 – hotel Grand.

je této situace zneužíváno pro osobní záměry, ostře byly odsouzeny některé pořady Československé televize, Československého rozhlasu a články v tisku. Na druhou stranu přesto převážilo přesvědčení, že změny jsou dobré, neboť dříve „když se kritizovalo, zpravidla byl kritizující umlčen“.⁷ Dne 16. března následovala okresní konference KSČ. Zde zazněl například názor, aby „konzervativní soudruzi“ byli upozorněni na své chyby a aby co nejrychleji odešli ze svých funkcí. Jiný účastník konference navrhl, aby tajemníci OV nebyli zároveň členy předsednictva. Kritika mířila také k ústředním orgánům KSČ. I zde volaly hlasy po odstranění všech křivd a represí z minulosti a také po odsouzení politických prověrek z roku 1958.⁸

Poté, co na svém dubnovém zasedání ústřední výbor přijal Akční program, přijímaly své Akční programy také nižší stranické orgány. Například Akční program základní organizace KSČ na Okresním národním výboru v Pardubicích vyslovoval rozhodnutí uplatňovat ve své další práci takové zásady, aby bylo možné vyjadřovat se otevřeně a kriticky. Jako úkoly si ve svém programu komunisté v Pardubicích stanovili mj. pravidelné obměňování funkcionářů, které bude prováděno demokratickými pravidly (zejména tajným hlasováním); dosazování pracovníků i bez politické příslušnosti či věnování zvláštní pozornosti přípravě a provedení rehabilitace občanů.⁹

Od března 1968 se také začaly formovat první zárodky nových politických a společenských organizací, vznikajících mimo Národní frontu. V pardubickém okrese vznikly pobočky pražské K 231¹⁰ a Klubu angažovaných nestraníků (KAN). Odbor pro vnitřní věci OV KSČ vydal dne 20. června 1968 seznam nově vzniklých organizací v okrese. Kromě místní K 231 a KANu požádaly o ustavení či o obnovení své organizace také Sdružení přátel Junáka v Pardubicích, Junák Holice, Sokol Přelouč, Místní odbor Kostnické jednoty v Pardubicích, Sdružení přátel Junáka v Rosicích a Český klub Kinoamatérů Pardubice. V závěru seznamu nových organizací je však upozornění, že se podle dosavadního zákona č. 68/51 Sb., o dobrovolných organizacích nejed-

⁷ SOkA Pardubice, fond OV KSČ Pardubice 1945–1989, kart. 174, Hodnocení činnosti ZO, při okr. odd. VB Pardubice, Městská konference KSČ v Pardubicích dne 2. března 1968 – hotel Grand.

⁸ (nesignováno): *Z tribuny okresní konference KSČ v Pardubicích*. Zář, č. 23, 22. 3. 1968, s. 2.

⁹ SOkA Pardubice, fond OV KSČ Pardubice 1945–1989, kart. 173, Hodnocení posrpnového vývoje, Akční program základní organizace KSČ na Okresním národním výboru v Pardubicích.

¹⁰ Klub bývalých politických vězňů; název byl odvozen od zákona na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb., podle kterého byla většina těchto vězňů souzena.

na o dobrovolné organizace a až do vyjití nového zákona o právu shromažďovacím a sdružovacím je jejich činnost mimozákonná.¹¹

Vláda vznikajícím spolkům věnovala pozornost. Již datem 30. dubna 1968 je označen dopis předsedy vlády Oldřicha Černíka ministrowi vnitra Josefu Pavlovi s žádostí, aby navrhl nějaké opatření pro období, než bude schválen nový spolčovací zákon. Důvodem je to, že „začíná v mnoha místech živelné zakládání různých spolků, které mají mnohdy neurčitý program a nejasné záměry“.¹² Vláda se tímto problémem zabývala 15. května 1968 a na své schůzi zdůraznila urychlení postupu v přípravě návrhu nové právní úpravy shromažďovacího a spolčovacího práva.¹³ Datem 9. července 1968 je pak označen rozsáhlý variantní návrh nového zákona, v němž stojí, že účelem zákona je „umožnit uskutečňování ústavního práva občanů se dobrovolně sdružovat k uspokojování jejich práv a oprávněných zájmů v dobrovolných organizacích nebo takové organizace zakládat, jakož i umožnit uskutečňování ústavní svobody shromažďovací a svobody pouličních průvodů a manifestací“.¹⁴ Vojenská invaze, která zanedlouho přišla, však schválení zákona na dalších dvacet let pohřbila.

Krátce po květnovém plenárním zasedání ÚV KSČ se konaly mimořádné okresní konference. Diskuse na jednotlivých konferencích, které probíhaly během června, byly velmi početné (např. v Pardubicích diskutovalo 42 delegátů) a otevřené. Podle *Zprávy o výsledcích mimořádných okresních konferencí KSČ*¹⁵ ze dne 2. července 1968, která byla předložena předsednictvu ÚV KSČ, se na všech jednáních v okresech projeví dvě tendence, a to jednak obavy o osud strany a socialismus a jednak obavy, že demokratizace nebude důsledná. Na konferencích se také výrazně projeví kritické hlasy na adresu

¹¹ SOKA Pardubice, fond ONV Pardubice 1960–1990, kart. 1398, sign. 601, Sdružování – seznamy organizací, stanovy (1968–1974), Nově vzniklé organizace v okrese.

¹² Dokument č. 48: 1968, 30. duben, Praha. – Dopis předsedy vlády Oldřicha Černíka ministrowi vnitra Josefu Pavlovi se žádostí, aby zaměřil pozornost na živelné zakládání různých spolků a navrhl opatření pro období, než bude schválen nový spolčovací zákon. In: VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír: *Komunistická strana Československa: Konsolidace (květen–srpen 1968)*. Praha – Brno 2000.

¹³ Dokument č. 51: 1968, 15. květen, Praha. – Záznám ze schůze vlády týkající se informace ministra vnitra Josefa Pavla o zakládání některých spolků a organizací. In: VONDROVÁ, J. – NAVRÁTIL, J.: c. d.

¹⁴ Dokument č. 75: 1968, 9. červenec, Praha: Variantní návrh zásady zákona o právu sdružovacím a shromažďovacím s doplňky předložený Josefem Pavlem předsednictvu ÚV KSČ. In: VONDROVÁ, J. – NAVRÁTIL, J.: c. d.

¹⁵ Dokument č. 103: 1968, 2. červenec, Praha. – Zpráva o výsledcích mimořádných okresních konferencí KSČ, předložená tajemníkem ústředního výboru KSČ Aloisem Indrou 82. schůzi předsednictva ústředního výboru KSČ. In: VONDROVÁ, J. – NAVRÁTIL, J.: c. d.

aparátu strany a jeho členů a na všech se pak jednalo o výzvě *Dva tisíce slov*.¹⁶ Na rozdíl od minulých řádných konferencí, kdy se hodně mluvilo o médiích a jejich činnosti se podrobovala kritice, byly na těchto konferencích takové názory spíše ojedinělé. Více méně kladně bylo na konferencích přijato zrušení cenzury. Celkově se ukázalo, že probíhá výraznější názorová diferenciaci.

Také v Pardubicích se v červnu 1968 konala mimořádná okresní konference KSČ, která rovněž potvrdila postupující názorovou diferenciaci uvnitř okresního výboru. Jen menší část diskutujících na této konferenci odsoudila v souladu s prohlášením předsednictva ústředního výboru KSČ provolání *Dva tisíce slov*.¹⁷ Například vedoucí tajemník OV KSČ Jan Vyčítal ve svém příspěvku kritizoval předlednové poměry i současné složení ústředního výboru, kde byli stále stejní lidé, zatímco krajské a okresní orgány již ve svých řadách provedly personální změny: pardubický okresní výbor se nově skládal z 51 % zcela nových lidí.¹⁸ Ve svém příspěvku pak Vyčítal odmítl jen některé části prohlášení *Dva tisíce slov*.¹⁹ Předseda ONV Josef Loskot ve svém příspěvku řekl, že se kromě forem boje v celém rozsahu ztotožňuje s prohlášením *Dva tisíce slov*.²⁰ Celkové uvolnění se v roce 1968 promítlo i do rozhodnutí uspořádat v Pardubicích místo tradičního prvomájového průvodu různá kulturní a politická vystoupení.²¹ Pražské jaro v Pardubicích bylo v plném proudu.

¹⁶ Manifest *Dva tisíce slov* byl po Akčním programu dalším významným dokumentem Pražského jara. Zatímco Akční program byl dílem politiků, *Dva tisíce slov* byl dílem intelektuálů, kteří hráli v tomto období významnou úlohu. Svými požadavky šel manifest ještě dál než Akční program. Vyšel 27. června 1968 v Literárních listech, hlavním autorem byl spisovatel Ludvík Vaculík. Z textu *Dvou tisíc slov* jasně vyplývá, že jeho autorovi nešlo o změnu systému, ale o demokratizaci toho současného, u které počítali s účastí komunistů. Celý text je dostupný např. In: KONČELÍK, Jakub: *Dva tisíce slov: Zrod a důsledky nečekané vlivného provolání*. Soudobé dějiny, 15, 2008, č. 3–4, s. 485–544.

¹⁷ DOLEŽAL, J. – CHARBURSKÝ, M. – KMONÍČEK, J.: c. d., s. 92.

¹⁸ Po tajných volbách v létě 1968 v Československu došlo k obměně dokonce více než 70 % stranických kádřů na krajské a okresní úrovni a stranické výbory „získaly nejen větší autonomii, ale současně vytvářely jakousi protiváhu stále dominujícímu Ústřednímu výboru KSČ.“ In: VILÍMEK, Tomáš: *Občanská společnost a její význam v období Pražského jara*. Paměť a dějiny, II, 2008, č. 2, s. 11–12.

¹⁹ *Z jednání mimořádné okresní konference KSČ: Z úvodní zprávy vedoucího tajemníka OV KSČ RSDr. Jana Vyčítala*. Zář, č. 54, 9. 6. 1968, s. 2–3.

²⁰ *RSDr. Josef Loskot, člen OV, předseda ONV*. Zář, č. 54, 9. 6. 1968, s. 4.

²¹ DOLEŽAL, J. – CHARBURSKÝ, M. – KMONÍČEK, J.: c. d., s. 92.

3 Vysoká škola chemicko-technologická

Věnujme v souvislosti s Pražským jarem ještě zvláštní pozornost pardubické Vysoké škole chemicko-technologické, neboť ani pardubičtí studenti nebyli výjimkou ve vlně probouzení aktivity mladých lidí na univerzitách v průběhu tohoto období. Vysokoškoláci v Praze se po strahovských událostech²² přesvědčili, že režim Antonína Novotného nemá pochopení pro jejich problémy a podporovali proto přicházející reformy. Studenti pak společně se spisovateli ovlivňovali veřejné mínění a sehráli úlohu nátlakové skupiny, přestože neměli mocenské pozice.²³

Ve dnech 25.–26. května 1968 se uskutečnil kongres vysokých škol v Olomouci, jehož se zúčastnilo 138 delegátů z 55 fakult českých vysokých škol a na kterém byl založen Svaz vysokoškolského studentstva Čech a Moravy. Nová studentská organizace jednoznačně podpořila polednový obrodný proces, který v Československu probíhal. Na jednotlivých vysokých školách pak vznikaly organizace, které se hlásily k zastřešujícímu Svazu.²⁴

Na pardubické VŠCHT se nejprve v první polovině roku 1968 rozpadl Československý svaz mládeže, jehož činnost byla zdiskreditována. Dnem 19. června 1968 je pak označen dopis adresovaný Okresnímu národnímu výboru v Pardubicích, odboru pro věci vnitřní, ve kterém zástupci studentů pardubické VŠCHT oznamují založení Spolku posluchačů VŠCHT a žádají jeho registraci.²⁵ Mezi své požadavky a cíle uváděl Spolek mimo jiné obnovení akademických svobod, zkrácení vojenské prezenční služby pro vysokoškoláky a možnost pobývat v zahraničí.²⁶ Dne 25. října 1968 pak obdržel Spolek posluchačů VŠCHT rozhodnutí předsednictva Svazu vysokoškolského studentstva Čech a Moravy, kterým tomuto spolku udělilo právní subjektivitu

²² Za strahovské události je označována demonstrace vysokoškoláků poté, co 31. října 1967 na strahovských kolejích již poněkolkáté zhasla světla (elektrina se tehdy z ekonomických důvodů vypínala často). Studenti se svíčkami v rukou pochodovali ulicemi, v Nerudově ulici proti nim brutálně zasáhla Veřejná bezpečnost a zatlačila je zpět do areálu kolejí, kde byli studenti zbiti a byl proti nim použit slzný plyn.

²³ OTÁHAL, Milan: *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*. Praha 2003, s. 14–18.

²⁴ Tamtéž, s. 19–20.

²⁵ SOKA Pardubice, fond ONV Pardubice 1960–1990, kart. 1398, sign. 601, Sdružování – seznamy organizací, stanovy (1968–1974), Věc: registrace spolku.

²⁶ SOKA Pardubice, fond ONV Pardubice 1960–1990, kart. 1398, sign. 601, Sdružování – seznamy organizací, stanovy (1968–1974), Zatímní program Spolku posluchačů VŠCHT Pardubice.

z titulu příslušnosti ke Svazu,²⁷ dne 6. prosince 1968 pak právní subjektivitu Spolku potvrdil i Okresní národní výbor v Pardubicích.²⁸

Významnými platformami, kolem kterých se na většině vysokých škol sdružovali kriticky smýšlející vysokoškoláci, byly studentské časopisy a kluby. Také pardubická VŠCHT měla svůj časopis – měsíčník *Spiritus*, jehož šéfredaktorem byl Petr Mareš a odpovědným redaktorem Jan Homoláč (který stál také v čele Spolku posluchačů VŠCHT). Časopis *Spiritus* začal vycházet právě v roce 1968 poté, co v Pardubicích „trvala nucená přestávka v dlouhodobé tradici vydávání studentského časopisu více než dva roky“²⁹ (časopis *Chemik* byl tehdy zastaven kvůli svému obsahu)³⁰. Jako své cíle si redaktoři v úvodním čísle časopisu určili mj. přispění k renesanci politického života, publikování článků, které budou vyvolávat diskusi a ukazovat jevy, se kterými nejsou spokojeni, dále krystalizaci představ o demokracii, ústavních svobodách a socialismu.³¹ V souladu se vzrůstající úlohou studentů v tomto období tehdejší pedagog VŠCHT J. Vachta v úvodníku časopisu napsal: „Studenti jsou společenskou silou, i když nejednotnou a zejména zde, v místních podmínkách zlohostejnou, která je ale potenciálně schopna prosadit své zájmy a se kterou se proto začalo vážně počítat.“³² Vydávání časopisu *Spiritus* a ani probuzená studentská aktivita v Pardubicích však neměly dlouhého trvání. Vzhledem k tomu, že se na stránkách časopisu v roce 1968 a na počátku roku 1969 objevovaly reformní postoje, byl jeho osud stejný, jako u dalších reformních médií – s počátkem normalizace byl zakázán, a to v červnu 1969 vedením školy.³³

²⁷ SOKA Pardubice, fond ONV Pardubice 1960–1990, kart. 1398, sign. 601, Sdružování – seznamy organizací, stanovy (1968–1974), Dopis Svazu vysokoškolského studentstva Čech a Moravy.

²⁸ SOKA Pardubice, fond ONV Pardubice 1960–1990, kart. 1398, sign. 601, Sdružování – seznamy organizací, stanovy (1968–1974), Věc: potvrzení právní subjektivity.

²⁹ VACHTA, J.: *Kontinuita*. Úvodník prvního čísla časopisu *Spiritus*. 1968. Časopis dostupný v naskenované verzi na stránkách Knihovny Libri Prohibiti: <http://www.libpro.cz/cs/knihovna/digitalizace/studentske-casopisy> [cit. 3. 2. 2014].

³⁰ Časopis tehdy zanikl proto, že „namísto zabaveného článku o životě sovětského expremiéra Chruščova otiskl kytičku s nápisem Nedoporučeno k tisku.“ In: (dvo): *Východiška, cíle, prostředky*. Tamtéž.

³¹ Tamtéž.

³² VACHTA, J.: c. d.

³³ SOKA Pardubice, fond OV KSČ Pardubice 1945–1989, kart. 279, Politická situace, organizační záležitosti (1968–1970), Stručné zhodnocení politické situace v ZO KSČ a na katedře marxismu-leninismu VŠCHT.

4 Pardubická média v době Pražského jara

Pražské jaro se nejvýrazněji projevovalo v československých médiích, ve kterých byly zásadně narušeny základní rysy československých médií v období komunistického režimu, a to služba KSČ k ovládnutí společnosti a k prosazování její politiky a nástroj ideologického boje. Nejvýznamnější systémovou změnou pak bylo zrušení předběžné cenzury v březnu 1968, čímž byla v médiích v podstatě zrušena tzv. vedoucí úloha strany. Z mocenského nástroje režimu se média proměnila v kritika moci a význam médií vzrostl.³⁴ Zákon č. 84/1968 Sb. z 26. června 1968, který zcela zapovídal cenzuru, tedy i následnou, už jen potvrzoval stav, v němž se média v té době nacházela – televize, rozhlas i tisk v té době již v podstatě působily svobodně. Média v té době nabízela veřejnosti témata, která byla dříve tabu. Typickým fenoménem Pražského jara byly mediální kampaně vedené jak ze strany novinářů nebo občanské společnosti, tak ze strany KSČ.³⁵ Během Pražského jara také postupně ustávalo rušení západních rozhlasových stanic, návrh na konec rušení té nejvýznamnější, Svobodné Evropy, však vláda do srpnové okupace schválit nestihla.³⁶

V Pardubicích si lidé v roce 1968 mohli koupit krajský deník KSČ *Pochodeň*, vycházející v Hradci Králové, jakožto sídlu kraje, přímo v Pardubicích pak vycházely dvakrát týdně (v úterý a v pátek) noviny okresního národního výboru a okresního výboru KSČ s názvem *Zář*. Druhým významným médiem okresu byl rozhlas. Sídlo krajského rozhlasového studia bylo rovněž v Hradci Králové, v Pardubicích však v roce 1968 působila tři rozhlasová pracoviště: Okresní rozhlasové studio vysílající po drátě, pobočné studio krajského rozhlasu v Hradci Králové a malé pracoviště pražského zpravodaje celostátního rozhlasu pro Východočeský kraj (vysílané na vlnách Československého rozhlasu Praha). Všechna pracoviště sídlila ve Vodákově vile. Zájem o politické dění v období Pražského jara se promítl i do rozhlasového vysílání. Například v příspěvcích pardubického zpravodaje Československého rozhlasu v Praze Ivana Ladýře nahradily oddechová témata rozhovory s místními politiky (třeba s předsedou ONV Pardubice Josefem Loskotem či s Otakarem Šimůnkem, poslancem za Pardubice).³⁷

³⁴ HOPPE, Jiří: *Pražské jaro v médiích: Výběr z dobové publicistiky*. Praha – Brno 2004, s. 11–12.

³⁵ HOPPE, J.: c. d., s. 14.

³⁶ BÁRTA, Milan: *Přestaňte okamžitě rušit modré: Konec rušení Rádia Svobodná Evropa v roce 1968*. Paměť a dějiny, VI, 2012, č. 3, s. 45–54.

³⁷ NOVÁKOVÁ, Anna: *Transformace pardubického rozhlasového vysílání po roce 1989 (se zvláštním zřetelem k Rádiu Profil)*. Praha 2010, s. 22 (nepublikovaná diplomová práce).

Co se týče okresních novin *Zář*, ovzduší svobody v roce 1968 pronikalo na jejich stránky pozvolna. Již od březnové okresní konference KSČ však ostrůvků svobody projevu významně přibývalo. Dne 26. dubna *Zář* informovala o tom, že se v Pardubicích ustavil přípravný výbor K 231, který si dává za úkol rehabilitovat všechny, kteří byli tímto zákonem postiženi.³⁸ Výtisk *Záře* ze dne 17. května uveřejnil program nově vzniklého Klubu angažovaných nestraníků.³⁹ Za týden *Zář* v článku *Rehabilitace novinářů* informovala o tom, že nový krajský výbor Svazu československých novinářů jmenoval rehabilitační komisi, která prostuduje všechny případy neoprávněného postižení novinářů po roce 1948.⁴⁰ Právě silný zájem veřejnosti o rehabilitace poúnorových obětí režimu byl jedním ze tří hlavních tematických okruhů, který v dubnu 1968 ovládly veřejný diskurz. Druhý tvořily popisy a analýzy přítomnosti, třetí pak debaty o modelu „partnerství“ politických stran v Národní frontě a o nutnosti pluralitního politického systému.⁴¹

V dalších číslech *Záře* patřil mezi hlavní témata Akční program. Jiné téma, které se začalo na stránkách *Záře* objevovat, bylo specifické pro Pardubicko a jeho okolí: téma pardubického odboje, Ležáků a s nimi spojenými popravami na pardubickém Zámečku. Vedle toho dostávali prostor v okresních novinách také členové I. a II. zahraničního odboje, kteří se začali seskupovat v nově utvářeném sdružení, neboť dosud se nemohli legálně scházet.⁴²

Témata nedávné historie korespondovala s celostátními médii. V popředí zájmu okresních novin byly například politické prověrky v roce 1958,⁴³ výrazným historickým tématem Pražského jara byla také osobnost Tomáše Garrigua Masaryka. Dne 19. července se *Zář* věnovala chystanému obnovení pomníku T. G. Masaryka v Pardubicích.⁴⁴ Ke stavbě však nedošlo, invaze vojsk Varšavské smlouvy myšlenku na pomník prvního československého prezidenta na dalších dvacet let pohřbila.

³⁸ (MH): *Další K 231 začíná pracovat*. *Zář*, č. 33, 26. 4. 1968, s. 1.

³⁹ (Z): *Angažovaní nestraníci se hlásí*. *Zář*, č. 39, 17. 5. 1968, s. 3.

⁴⁰ (nesignováno): *Rehabilitace novinářů*. *Zář*, č. 41, 24. 5. 1968, s. 2.

⁴¹ HOPPE, J.: c. d., s. 13.

⁴² (nesignováno): *Odbojáři žádají ocenění svých zásluh*. *Zář*, č. 49, 21. 6. 1968, s. 1.

⁴³ (nesignováno): *K prověrkám 1958*. *Zář*, č. 55, 12. 7. 1968, s. 3.

⁴⁴ *Referendum pro postavení pomníku TGM v Pardubicích*. *Zář*, č. 56, 16. 7. 1968, s. 2. Dále se stejným tématem zabýval článek Miloše KMENTA *Deska, busta, pomník: Úvaha o tom, jak rehabilitovat TGM*. *Zář*, č. 65, 16. 8. 1968, s. 3.

5 Okupace Pardubic. Dění ve městě a reakce politiků

Obavy Kremlu z vývoje vnitrostranické situace v Československu narůstaly postupně od jara, rostly také požadavky vůči Dubčekovi a jeho vedení. Usnesení politbyra ÚV KSSS z 6. května 1968 pak již předjímalo nevyhnutelnost budoucího vojenského zásahu, přičemž jedním z důvodů vojenské intervence byla právě situace v médiích, která se k nelibosti sovětského vedení vymkla kontrole KSČ.⁴⁵ K invazi vojsk Varšavské smlouvy došlo v noci z 20. na 21. srpna 1968. Všechny projevy svobody slova a celé Pražské jaro byly ukončeny. Ještě v prvním týdnu po invazi si však média svou nezávislost udržela a občanské aktivity v tomto období kulminovaly.

S příchodem vojenských jednotek k Pardubicím dne 21. srpna 1968 se začaly po městě objevovat nápisy podporující představitele Pražského jara. Okresní stranické a státní orgány pak začaly občany Pardubic ihned téhož dne vyzývat k zachování klidu. Další výzvy, které byly vydávány dvojazyčně – v češtině a v ruštině (některé letáky pak také v polštině) – adresovaly samotným vojákům Varšavské smlouvy: „Vojáci varšavské smlouvy! [...] Přesvědčili jste se na vlastní oči, že v naší zemi je absolutní klid. [...] Jsme ochotni s Vámi diskutovat a přesvědčit Vás o správnosti naší politiky, která je prováděna v zájmu a za spontánní podpory našich občanů.“⁴⁶ Na několika místech byly spontánně připraveny koše, kde lidé odevzdávali průkazy Svazu československo-sovětského přátelství, například na dnešní ulici 17. listopadu (tehdejší ulici 7. listopadu) byl na výloze plakát s nápisem „Zde odevzdávejte průkazy SČSP“ se šipkou ukazující dolů na šachtovou mříž na chodníku.⁴⁷ V okrese také docházelo k odstraňování orientačních tabulí, názvů obcí, ulic a popisných čísel domů, rozcestníků. Na okna domů a do výloh obchodů začali lidé psát nápisy jednak podporující československé reformní politiky, jednak odsuzující okupaci, například „Vraťte nám svobodu!“, „Čechy Čechům!“, „Na západní frontě klid – na východě zrada“, „Dubček“, „Císař“ apod.⁴⁸ Na pardubickém letištním hangáru se objevilo heslo „Lenin pláče“.⁴⁹

⁴⁵ Srov. např. MENCL, Vojtěch – HÁJEK, Miloš – OTÁHAL, Milan – KADLECOVÁ, Erika: *Křižovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. Praha 1990, s. 304–309. Nebo PETROV, Nikita: *KGB a československá krize v roce 1968*. In: *Invaze 1968: Ruský pohled*. Praha 2011, s. 133–139.

⁴⁶ SOKA Pardubice, fond OV KSČ Pardubice 1945–1989, kart. 17, Srpen 1968 a reakce na posrpnový vývoj (výběr), Výzva vojákům Varšavské smlouvy.

⁴⁷ Fotografie od Jiřího Štěpánka ze srpnové okupace – v majetku J. Š., v digitální podobě také v majetku autorky.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ PECKA, Jindřich: *Spontánní projevy Pražského jara 1968–1969*. Brno 1993, s. 54.

Na ulici 7. listopadu uspořádal okresní výbor Československého svazu mládeže podpisovou akci na podporu Ústředního výboru KSČ a prezidenta (v půl sedmé večer bylo podpisů podle zápisu ze zasedání OV KSČ již sedm tisíc)⁵⁰ a rozdávaly se trikolóry. V poledne byly vyhlášeny dvě minuty ticha. O něco později projela s houkáním městem kolona nákladních automobilů, které měly na kapotách nápisy se jmény představitelů státu a strany. Před druhou hodinou odpoledne se shromáždily na mostě u zimního stadionu asi dva tisíce převážně mladých lidí, kteří se pak vydali s vlajkami směrem ke Starému Hradišti, kde byly polské vojenské jednotky. Když večer téhož dne jednal okresní výbor KSČ a ONV, hodnotili jeho účastníci setkání těchto mladých lidí s okupačními vojáky takto: „Polští vojáci si mysleli, že jsou na cvičení. Mladí lidé neprovokovali, vypadalo to spíše jako přátelské setkání. Pomohlo to uklidnit. [...] Velitelé napomínali vojáky, aby se s námi nebavili, aby s námi nediskutovali, nevěřili nám.“⁵¹ Účastníci tohoto jednání kromě zhodnocení situace přijali určitá opatření, například omezené dávky prodeje potravin, cigaret a mýdel⁵² kvůli zásobovací horečce, která vypukla; dále zajištění zásob na benzinových pumpách pro účely lékařů, zásobování, státních a stranických orgánů; zabezpečení tlumočnicků pro jednání s okupačními vojsky. Předseda ONV Josef Loskot pak referoval o setkání se zástupcem vojenských jednotek u Starého Hradiště: „Tomu sovětskému majorovi jsem to říkal velmi tvrdě, že zde nejsou vítání a že chápeme, že mají rozkazy, ale že v tomto okamžiku je velitelem a řekl jsem mu, že vstoupí-li do města, dojde k masakru a je to tedy na jeho zodpovědnost, aby si to uvědomil.“⁵³

Na okupaci vzpomíná tehdy patnáctiletý Tomáš Novotný,⁵⁴ který s rodiči a bratrem bydlel v centru Pardubic. Ráno 21. srpna je vzbudila sousedka, aby si pustili rádio. „Tak jsme si pustili rádio a už jsme to tam slyšeli, neustále omílali to prohlášení, že se to stalo bez vědomí našich orgánů a tak dále. [...] A máti říkala, sbalte se kluci, půjdeme do samošky, do mlékárny,

⁵⁰ Okresní noviny druhý den psaly dokonce o 13 tisících podpisech.

⁵¹ SOKa Pardubice, fond OV KSČ Pardubice 1945–1989, kart. 44, Stranické šetření ČSD – sabotáž průjezdu sovětského vlaku se speciální technikou v srpnu 1968 (1968–1977), Ze zasedání OV KSČ a ONV dne 21. srpna 1968.

⁵² Pro možnost jednotlivých nákupů byla stanovena tato maximální množství u jednotlivých druhů zboží: mouka 2 kg, rýže ½ kg, cukr 1 kg, maso a uzeniny 1 kg, sádlo ½ kg, tuky ¼ kg, máslo ¼ kg, vejce 5 ks, mýdlo 1 ks, mýdlové prášky 2 ks, polotovary 5 ks, koření 1 balíček, káva 5–10 dkg, cigarety 1 balíček.

⁵³ SOKa Pardubice, fond OV KSČ Pardubice 1945–1989, kart. 44, Stranické šetření ČSD – sabotáž průjezdu sovětského vlaku se speciální technikou v srpnu 1968 (1968–1977), Ze zasedání OV KSČ a ONV dne 21. srpna 1968.

⁵⁴ Rozhovor autorky s Tomášem Novotným (1953) ze dne 31. června 2014.

musíme něco koupit, nevíme, co se bude dít. Přišli jsme tam a tam už samozřejmě fronta lidí. Ti starší lidi si říkali, bude válka. Ze začátku nebylo žádné nařízení, kolik se čeho může prodávat. [...] Odpoledne jsme se šli podívat do města, to už bylo samozřejmě popsáno různými nápisy, studenti tam byli, podepisovala se petice. [...] Tady to měli na povel Poláci, kteří tábořili někde pod Kuňkou. A městští představitelé, Loskot a Sluka, za nimi vyjeli a dohodli s nimi, že do města nepojedou. A jenom ráno a večer objed město obrněný transportér. Takže my jsme tady v podstatě žádné vojáky neměli, ani se tu nestřílelo. Pak to tak pokračovalo, začaly tu lítat ruské vrtulníky, rozhazovaly *Zprávy*.“⁵⁵

Vojenské jednotky do Pardubic opravdu nevstoupily, zůstaly jen na kraji, nejbližší centru města byly u nádraží, kde byli polští vojáci. „Po městě vojáci nebyli, vůbec nic se nedělo,“⁵⁶ potvrzuje slova Tomáše Novotného také pamětník Jiří Štěpánek, který v tyto dny dokumentoval dění v pardubických ulicích fotoaparátem. Dne 22. srpna 1968 odjeli také delegáti z Pardubic na mimořádný sjezd KSČ do Prahy. Ve svém prohlášení oznamovali, že budou hájit svobodu vlasti a právo prosadit vůli v jeho úsilí o dovršení humanizace socialismu. Znovu občany Pardubic vyzvali k zachování klidu, aby nezavdali nejmenší příčinu k násilným zásahům okupantů.⁵⁷ Ve dnech 22. a 23. srpna 1968 se Pardubice připojily k celostátní protiokupační stávce, která se konala od 12:00 do 13:00 hodin. Dne 27. srpna 1968 pak plénium OV KSČ v Pardubicích vydalo další prohlášení, určené všem organizacím KSČ v okrese Pardubice, ve kterém jeho členové pléna vyjádřili nesouhlas s přijatým moskevským protokolem.⁵⁸

Dne 3. září 1968 vydala komise pro ochranu veřejného pořádku Východočeského krajského národního výboru v Hradci Králové soubor opatření k zajištění pořádku v kraji, který následně 9. září vydala také okresní KOVP⁵⁹ v Pardubicích. Cílem přijatých opatření, která vycházela z pokynů ministerstva vnitra, měl být urychlený odchod vojenských jednotek z území okresu. V tomto dokumentu se již často pracuje s pojmem „normalizace“ – života,

⁵⁵ Rozhovor autorky s Tomášem Novotným (1953) ze dne 31. června 2014.

⁵⁶ Rozhovor autorky s Jiřím Štěpánkem (1937) ze dne 24. února 2014.

⁵⁷ SOKA Pardubice, fond OV KSČ Pardubice 1945–1989, kart. 17, Srpen 1968 a reakce na posrpnový vývoj (výběr), Prohlášení delegátů mimořádného sjezdu Komunistické strany Československa za okres Pardubice.

⁵⁸ SOKA Pardubice, fond OV KSČ Pardubice 1945–1989, kart. 17, Srpen 1968 a reakce na posrpnový vývoj (výběr), Všem organizacím KSČ v okrese Pardubice.

⁵⁹ Tyto komise byly zřizovány od roku 1961 orgány národních výborů na příslušné úrovni. V souvislosti se srpnem 1968 se o nich hovořilo jako o „komisích pro ochranu veřejného pořádku v současných mimořádných poměrech“.

poměrů v okrese. Té se mělo dosáhnout mimo jiné těmito opatřeními: odstraněním nápisů, hesel a transparentů, které vznikly v prvních dnech vojenského obsazení; zabráněním dalšího poškozování památníků osvobození z roku 1945; znovu nainstalováním orientačních tabulí s názvy obcí a ulic; zabráněním označování domů, ve kterých bydlí kolaboranti; vyvarováním se jakéhokoli jednání s vojáky cizích armád; učiněním opatření v pohostinských zařízeních, ve kterých je možné případně omezit podávání alkoholu. Tato opatření měla vést k tomu, aby se poměry v okrese „normalizovaly a aby nemohlo být uplatňováno, že jediným důvodem dalšího pobytu cizích vojsk na našem území jsou dosud neurovnané a nenormální poměry na úseku veřejného pořádku.“⁶⁰

6 Sabotáž průjezdu sovětského vlaku

Zajímavou kapitolou v událostech kolem srpnové okupace 1968 v pardubickém okrese je sabotáž průjezdu sovětského vlaku. Dne 24. srpna 1968 měl pardubickou železniční stanicí projet sovětský vojenský vlak se speciální technikou, která měla být v Praze využita k rušení vysílání rozhlasu a televize. Ještě před plánovaným příjezdem vlaku do Pardubic se na stanici dostavili zástupci velení sovětské armády a chtěli potvrdit zajištění bezproblémového průjezdu přes Pardubice do Prahy. To jim bylo přislíbeno. Železničáři však na chystané trase průjezdu vlaku připravili sabotáž. Ta byla pečlivě naplánována a bylo připraveno hned několik variant pozastavení a odklonění vlaku, přičemž celá akce byla schvalována vedením pardubického okresu. První opatření proti průjezdu sovětského vlaku byla přichystána již na trati před stanicí Pardubice. Uměle vytvořené překážky čekaly na vlak mezi Kostěnicemi a Pardubicemi, následně byl vypnut elektrický proud na trati Opočíněk–Moravany. Se zdržením se přesto vlak dostal v odpoledních hodinách 24. srpna 1968 do Pardubic. Aby odtud nemohl pokračovat do Přelouče, byla vyloučena kolej Pardubice–Přelouč a vlak tak byl odkloněn na Rosice místo na Prahu. Když to sovětsští důstojníci ve vlaku zjistili, dožadovali se odklonění správným směrem. Výpravčí jim doporučil trasu oklikou přes Hradec Králové, čímž došlo k dalšímu zpomalení vlaku. K dalšímu zdržení pak došlo ve stanici Stěblová (mezi Pardubicemi a Hradcem Králové), kde byla stržena trakce a její obnova pak trvala záměrně dlouho. Mezi dalšími plány, jak poza-

⁶⁰ SOKa Pardubice, fond OV KSČ Pardubice 1945–1989, kart. 173, Hodnocení posrpnového vývoje, Zaměření činnosti komisí pro ochranu veřejného pořádku národních výborů v současných mimořádných poměrech v okrese.

stavit cestu vlaku, byl například i zinscenovaný infarkt strojvedoucího, na něj ale nedošlo.⁶¹ Ještě v den sabotáže, 24. srpna, zasedalo v nočních hodinách předsednictvo OV KSČ v Pardubicích, které vyjádřilo železničářům za sabotáž průjezdu sovětského vlaku uznání.⁶²

7 Situace v pardubických médiích v týdnu po 21. srpnu

Československá média si bezprostředně po vojenské intervenci, v týdnu po 21. srpnu, udržela svou nezávislost: ačkoli okupační vojska v noci z 20. na 21. srpna 1968 obsadila budovy, kde sídlila jednotlivá média, nepodařilo se jim umlčet je a novináři tak přispěli k politickému selhání intervence. Dokázali v dostatečné míře informovat veřejnost a v prvním týdnu po okupaci tak „média svojí bezvýhradně protiintervenčně zaměřenou aktivitou významně přispěla ke sjednocení postojů obyvatel a iniciovala, koordinovala a do značné míry vedla celonárodní odpor“.⁶³ Nejvýznamnějším médiem byl přitom rozhlas.

Okresní noviny Zář v těchto dnech vycházely v mimořádných vydáních jako deník – v některých dnech dokonce dvakrát denně – a jejich náklad dosahoval až 25 000 kusů, oproti obvyklému nákladu v tomto roce, který byl 8 000 kusů.⁶⁴ První číslo Záře, které bylo označené jako zvláštní vydání, vyšlo dne 21. srpna 1968.⁶⁵ Toto vydání i vydání následujícího dne mělo podobný obsah: články, ve kterých okresní stranické a státní orgány vyzývaly občany ke klidu, v dalších vyjadřovaly organizace i jednotlivci podporu vládě. Všechny články odsuzovaly okupaci. Hlavní článek zvláštního vydání ze dne 22. srpna s názvem *Určeno vojákům okupačních sil vyzýval vojáky k odchodu* a byl publikován v českém, ruském a polském jazyce.⁶⁶ I další zvláštní vydání Záře se nesla ve stejném duchu. V příštím čísle, v pátek 23. srpna, se čtenáři

⁶¹ SOKA Pardubice, fond OV KSČ Pardubice 1945–1989, kart. 44, Stranické šetření ČSD – sabotáž průjezdu sovětského vlaku se speciální technikou v srpnu 1968 (1968–1977), Sovětský vlak se speciální technikou.

⁶² SOKA Pardubice, fond OV KSČ Pardubice 1945–1989, kart. 44, Stranické šetření ČSD – sabotáž průjezdu sovětského vlaku se speciální technikou v srpnu 1968 (1968–1977), Zpráva o jednání předsednictva OV KSČ v Pardubicích.

⁶³ KONČELÍK, Jakub: *Média za intervence: novináři a československý srpen 1968*. Praha 2011, s. 13.

⁶⁴ SOKA Pardubice, fond ONV Pardubice 1960–1990, kart. 1307, sign. 456/4 Rozhlas, tisk, Zpráva o hospodaření Záře za rok 1968.

⁶⁵ Zvláštní vydání Záře, č. 67, 21. 8. 1968.

⁶⁶ Zvláštní vydání Záře, č. 69, 22. 8. 1968.

kromě jiného dozvěděli, že v neděli 25. srpna byly zrušeny všechny sportovní akce.⁶⁷ V sobotním vydání Záře ze dne 24. srpna jsou v článku s titulkem *Voláme všechnu mládež!* vyzýváni mladí, aby organizovali podpisové akce za neutralitu Československa a pomáhali ve stávkových výborech.⁶⁸

Zajímavým doprovodným pozitivním jevem těchto dní byla snížená trestná činnost. Jak informovalo druhé sobotní zvláštní vydání Záře, „nebyl v posledních dnech spáchán žádný závažný trestný čin na území pardubického okresu. Vyskytlo se jen několik drobných dopravních nehod a ztráta jízdních kol. Dokonce i mladí lidé, dříve označováni jako chuligáni, se chovají ukázněně a vyvěšují transparenty proti okupantům“.⁶⁹ Situace v novinách se v dalších dnech pozvolna uklidňovala, od 13. září 1968 se už články se vzrušenou náladou na stránkách Záře takřka nevyskytují. Dne 17. září pak článek na titulní straně běžného vydání Záře oznamuje *Život v okrese normalizován*.⁷⁰

Co se týče rozhlasu, tak jako jinde v republice, sehrál také ten v Pardubicích významnou úlohu v prvních dnech okupace. Ještě v noci z 20. na 21. srpna 1968 začala mobilizace všech rozhlasových pracovníků v Pardubicích. A nejen jich. Ve Vodákově vile se během několika hodin sešla řada redaktorů, techniků, herců z Východočeského divadla i lidí jiných profesí, kteří chtěli pomoci. U mikrofonu se během mimořádného vysílání střídali Ivan Ladýř, herec Alexej Gsöllhofer a Miroslav Kučera, vedoucí redaktor Okresního rozhlasového studia. Probíhala také spolupráce s redaktoři Záře. Podle vzpomínek pamětníků se vysílaly především rezoluce, výzvy, reakce ze zahraničí, komentáře, závažné rodinné vzkazy a zprávy o pohybu okupačních vojsk na Pardubicku.⁷¹

Dne 21. srpna 1968 se vysílalo z Vodákovy vily pouze po drátě, poté přijel z Prahy zvukař Miroš Svatoň a napojil Pardubice na celostátní štafetu „svobodných vysílačů“. „Pevné časy najednou přestaly platit, vysílalo se podle potřeby, a to i ve večerních hodinách, ovšem mimo důležité pořady Československého rozhlasu. [...] Mnoho lidí osazenstvu rozhlasu nezištně pomáhalo. Z hotelů, restaurací i Pozemních staveb putovaly do Vodákovy

⁶⁷ Zvláštní vydání Záře, č. 71, 23. 8. 1968.

⁶⁸ Koubek, pracovník aparát RPM Praha: *Voláme všechnu mládež!* Zvláštní vydání Záře, č. 72, 24. 8. 1968.

⁶⁹ (um-): *Trestná činnost na vymřetí*. Zvláštní vydání Záře, č. 73, 24. 8. 1968. Podobně i článek *Trestná činnost* ze dne 25. 8. 1968, č. 74.

⁷⁰ (nesignováno): *Život v okrese normalizován*. Zář, č. 83, 17. 9. 1968, s. 1.

⁷¹ NOVÁKOVÁ, A.: c. d., s. 23.

vily várnice s jídlem, lidé nosili cigarety, kávu, dokonce pekáč buchet.⁷² Posluchači pak dodávali do rozhlasu zprávy, rezoluce či děkovné dopisy. Dne 24. srpna ráno vysílal rozhlas projev předsedy ONV Josefa Loskota, který vyzýval k poslouchání rozhlasu a ke čtení novin Zář a Pochodeň. Oznámil také, že vstoupil do jednání s veliteli okupačních vojsk. Pardubický rozhlas dále, tak jako noviny Zář, varoval občany před neuváženými provokacemi.⁷³

Mimořádné vysílání pardubického rozhlasu skončilo po 27. srpnu 1968, kdy se z Moskvy vrátili českoslovenští politici, kteří zde podepsali moskevský protokol. Většina lidí, kteří po 21. srpnu pracovali ve Vodákově vile, se vrátila domů po projevu Alexandra Dubčeka 27. srpna.⁷⁴ Téměř všichni, kteří se na mimořádném vysílání rozhlasu v Pardubicích podíleli, museli posléze svou práci opustit.

8 Závěr

Situace v okrese se postupně uklidňovala. Také ostrůvků svobody v médiích postupem času ubývalo. Institucionální opatření k normalizaci situace v médiích přitom odstartovala vláda již 30. srpna opatřením č. 292, kterým při svém předsednictvu zřídila cenzurní instituci: Úřad pro tisk a informace (ÚTI).⁷⁵ Již dne 2. září 1968 se konala schůze vlády, na které se zabývala opatřeními na úseku médií. Na základě této schůze vydal nově vzniklý cenzurní Úřad pro tisk a informace svou první směrnici (médiá např. neměla používat termínu okupant a okupace).⁷⁶ Z médií byli postupně odvoláváni novináři, měnil se jejich obsah. Za úplný konec svobody slova lze považovat prohlášení *Slovo do vlastních řad*, které vyšlo v Rudém právu dne 17. května 1969. Úplný konec Pražského jara pak podle historika Oldřicha Tůmy nastal v den prvního výročí vojenské intervence. Tento konec podle něj zapříčinil zásah proti demonstraci dne 21. srpna 1969. Zatímco pouliční demonstrace, které

⁷² Tamtéž, s. 23–24.

⁷³ MUSILOVÁ, Kateřina: *Srpen 1968 na Pardubicku*. In: Zprávy Klubu přátel Pardubicka, 2009, č. 1–2, s. 32–33.

⁷⁴ NOVÁKOVÁ, A.: c. d., s. 25.

⁷⁵ KONČELÍK, Jakub: *Mediální politika a srpen 1968; Zřízení Úřadu pro tisk a informace jako služba moskevskému protokolu*. In: MAGÁL, Slavomír – MISTRÍK, Miloš – SOLÍK, Martin (eds.): *Masmediální komunikácia a relácia II*. Fakulta masmediálnej komunikácie. Trnava 2009, s. 208.

⁷⁶ Dokument č. 169: 1968, 2. září, Praha. – Záznam ze schůze vlády o opatřeních na úseku sdělovacích prostředků. In: VONDROVÁ, Jitka – FELCMAN, Ondřej: *Vláda a prezident: Období normalizace (září 1968–říjen 1969)*. Praha – Brno 2010.

probíhaly od srpna 1968 v průběhu konsolidace režimu, nebyly demonstrace v pravém slova smyslu protirežimní, neboť veřejnost jimi opětovně nabízela podporu reformním politikům, masová demonstrace dne 21. srpna 1969, měla jinou povahu. Navíc tyto demonstrace potlačily československé tanky a zástupci československé armády a Bezpečnosti. „Razantní potlačení demonstrací a následující represe pak definitivně zlomily odpor společnosti a dalších skoro dvacet let se režimu opět dařilo držet v ulicích klid.“⁷⁷ Také podle Milana Otáhalo bylo první výročí okupace mezníkem ve vývoji normalizačního režimu, neboť lidové hnutí poté přestalo hrát na dlouhou dobu roli politického subjektu.⁷⁸

Ve Východočeském kraji zemřelo v souvislosti se srpnovou okupací a následným pobytem okupačních vojsk šest lidí, konkrétně v pardubickém okrese k žádným obětem na životech nedošlo.⁷⁹ Docházelo snad jen k drobným nehodám, jako byla například autonehoda na křižovatce silnic Živanice–Vlčí a Habřina–Břehy na Pardubicku, kterou způsobil dne 11. října 1968 řidič sovětské armády a z místa činu odjel.⁸⁰ Smutnou skutečností zůstává, že si i tolik let po těchto tragických událostech někteří z tehdejších okupačních vojáků myslí, že přišli zabránit kontrarevoluci či dokonce třetí světové válce.⁸¹ V Pardubicích ve svých funkcích nedlouho po vojenské intervenci skončili vedoucí tajemník OV KSČ Jan Vyčítal,⁸² předseda ONV Josef Loskot,⁸³ vedoucí redaktor Záře Oldřich Rajman a mnozí další. Redaktoři studentského časopisu Spiritus byli dokonce Okresním soudem v Pardubicích dne 30. října 1969 odsouzeni k trestu odnětí svobody v rozmezí tří až pěti měsíců s podmíněným odkladem na zkušební dobu jednoho roku. Důvodem byly titulní strany dvou čísel studentského časopisu Spiritus z roku 1969.⁸⁴ V led-

⁷⁷ TŮMA, Oldřich: *Protirežimní demonstrace v Praze*. In: BLÁŽEK, Petr (ed.): *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989*. Praha 2005.

⁷⁸ OTÁHAL, Milan: *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*. Praha 2003, s. 44.

⁷⁹ Seznam obětí okupace v srpnu 1968 na webu Ústavu pro studium totalitních režimů. Dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/obeti-okupace>. [cit. 19. 12. 2013].

⁸⁰ PECKA, Jindřich a kol.: *Sovětská armáda v Československu 1968–1991*. Praha 1996, s. 35.

⁸¹ Srovnej např. PAZDERKA, Josef.: *Zachránili jsme svět před třetí světovou válkou: Rozhovor s generálem Pavlem Kosenkem*. In: PAZDERKA, Josef (ed.): *Invaze 1968: Ruský pohled*. Praha 2011.

⁸² Dr. Jan Vyčítal se narodil roku 1925, uvolněn z funkce vedoucího tajemníka OV KSČ Pardubice „na vlastní žádost“ v říjnu 1969.

⁸³ RSDr. Josef Loskot se narodil roku 1926. Povoláním původně učitel, v šedesátých letech pak předseda ONV a člen OV KSČ v Pardubicích. Své funkce se „vzdal“ k 30. červnu 1969.

⁸⁴ PAŽOUT, Jaroslav: *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*. Praha 2008, s. 142.

nu 1969 se na protest proti okupaci upálil v Praze student Jan Palach. Kvůli obavě z veřejných projevů nesouhlasu se trzny na pokyn Východočeského KNV nesměly konat venku. V Pardubicích uctívali památku Palacha především studenti, výhradně v areálech škol, v následujícím roce pak výročí jeho sebeupálení už nesmělo být připomínáno vůbec.⁸⁵ V několika oknech pardubických vysokoškolských kolejí se však 19. ledna 1970, rok po Palachově úmrtí, objevily zapálené svíčky.⁸⁶

RESUMÉ

PRAŽSKÉ JARO A SRPNOVÁ OKUPACE V PARDUBICKÉM OKRESE: POLITICKÝ VÝVOJ, MÉDIA, STUDENTI

Vývoj v pardubickém okrese v roce 1968 korespondoval s vývojem v celém Československu. Situace na okresní a krajské správní úrovni byla odlišná v tom, že se na rozdíl od centrální Prahy a Ústředního výboru KSČ v létě 1968 po tajných volbách obměnilo více jako 70 % stranických funkcionářů. Politický vývoj v regionech tak do určité míry předbíhal politický vývoj nejvyššího stranického orgánu. Témata okresních konferencí KSČ v Pardubicích se rovněž nelišila od ostatních v Československu: na březnové řádné byla jedním z hlavních témat média, na červnové mimořádné pak výzva *Dva tisíce slov*. Také aktivita novinářů a studentů v Pardubicích v reformním úsilí si nezačala s jinými regiony. Následná srpnová vojenská okupace sice nezasáhla Pardubicko co do počtu obětí jako jinde, její důsledky však byly i pro východočeský region stejně tragické. V prvním týdnu však pardubičtí politici, občané a novináři stáli společně semknuti v odporu a ukazovali okupantům, jak vypadá československé vlastenectví a boj za práva národa.

Klíčová slova: 1968, Pražské jaro, Pardubice, politika, studenti, média, okupace

⁸⁵ KOTYK, Aleš. *Stoletá historie pardubického gymnázia*. Pardubice 2010.

⁸⁶ SOkA Pardubice, fond OV KSČ Pardubice 1945–1989, kart. 279, Politická situace, organizační záležitosti (1968–1970), Zpráva o realizaci politiky strany na Vysoké škole chemicko-technologické v Pardubicích.

SUMMARY

*THE PRAGUE SPRING AND THE AUGUST OCCUPATION
IN PARDUBICE DISTRICT:
THE POLITICAL DEVELOPMENT, MEDIA, STUDENTS*

The development of Pardubice District in 1968 corresponded with the development in whole Czechoslovakia. The situation at a district and regional level differed because in contrast to central Prague and the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia, more than 70 % of party functionaries was changed after secret elections in summer 1968. The political development in regions went ahead the political development of the supreme party organisation to a certain extent. Topics of district conferences of the Communist Party of Czechoslovakia did not differ from the others in Czechoslovakia either: at the ordinary conference in March, one of the main issues were media, then at the extraordinary one in June, it was the manifesto *The Two Thousand Words*. Furthermore, activities of journalists and students in the area of reform effort in Pardubice did not lose face in comparison with another regions. The follow-up August military occupation did not affect Pardubice District as regards a number of victims as elsewhere, on the other hand, its consequences appeared to be equally tragic for the East Bohemia region. However, in the first week politicians, inhabitants and journalists of Pardubice were united against occupants and showed them how the Czech patriotism and fight for national rights looked like.

Keywords: 1968, Prague Spring, Pardubice, politics, students, media, occupation

PhDr. Veronika Trestrová
Institut komunikačních technologií
a žurnalistiky
Fakulta sociálních věd
Univerzita Karlova
Smetanovo nábřeží 6
110 01 Praha 1
e-mail: trestrova@fsv.cuni.cz